

Maritieme operaties

Markante ontwikkelingen op de middellange termijn

W.H.C. van Straten – kapitein-ter-zee bd*

Inleiding

De verzuiming dat voorspellen moeilijk is waar het de toekomst betreft kent iedereen. Maar het maken van een op waarnemingen gefundeerde prognose is daarentegen gewoon spannend. Is het nodig om nu al in een Nederlandse publicatie aandacht te schenken aan het toekomstig maritiem optreden? Je zou zeggen van niet. Immers: de *Leidraad Maritiem Optreden* (LMO) is als bijdrage aan de Nederlandse *joint* doctrines nog maar amper een jaar oud en onze zeestrijdkrachten hebben ook net een nieuwe structuur gekregen, die al inspeelt op gedachten over de toekomst.

De korte termijn is trouwens ook wel enigszins duidelijk: doorgaan met vredesoperaties zoals in 2005 en 2006, bijvoorbeeld met de participatie aan het maritieme deel van *Operation Enduring Freedom*.

De recente Nederlandse ervaringen in deze *Task Force 150* geven een heel goede indicatie van wat de Koninklijke Marine de komende jaren gaat doen.

* De auteur is docent maritieme operaties aan de Faculteit der Militaire Wetenschappen/NLDA in Breda. Dit artikel is geactualiseerd tot 15 februari 2007.

¹ Het laatste Amerikaanse *Quadrennial Defense Review* dateert van 6 februari 2006.

Toch is verder vooruitkijken wel belangrijk. Om op het maritieme topniveau mee te blijven doen is het absoluut nodig de juiste keuzes te maken: in vlootopbouw, in strategie en in operationele zin. Bovenal, de krijgsmachtdelen opereren niet meer los van elkaar, maar *joint*. Het vanaf zee ondersteunen van optreden op land is één van de belangrijkste zaken geworden voor de marine. Het is daarmee in het belang van alle krijgsmachtdelen om de toekomst van maritieme operaties te onderzoeken.

Het signaleren van ontwikkelingen in maritieme operaties vereist duidelijkheid over het gebruik van de zee in de strategie van de verschillende landen. Daarbij is uiteraard ook van belang wat regeringen of verantwoordelijke leiders in het openbaar zeggen. Dat geldt vooral voor democratieën: in deze landen is er doorgaans niet al te veel verschil in de bedoelingen van de regering en wat vervolgens parlementair besloten wordt. Maar het is wel relevant vervolgens te kijken waaraan landen het budget feitelijk besteden, want bedoelingen en bestedingen zijn niet per definitie gelijk. Anders gezegd: eerst luisteren en lezen, dan kijken naar de scheepsbouw. Het publieke debat bij de niet-democratische landen is doorgaans niet altijd zo expliciet aanwezig; dat maakt het beschou-

wen van de zaken waaraan zij hun budget besteden des te interessanter.

Dit artikel betoogt dat het kijken naar de bouw van marineschepen kan leiden tot conclusies aangaande het toekomstig maritiem optreden, zij het bescheiden en voorzichtig. In het eerste deel van dit artikel geef ik aan wat de trend is, gebaseerd op het openbaar debat, publieke documenten en de media. Daarna volgt een beschouwing van de marinebouw in de Verenigde Staten, in westerse landen en in enkele niet-westerse landen, gebaseerd op periodieken en internet.

Mijn eerste afsluitende opmerking betreft het operationele concept waar de Amerikaanse marine aan werkt en waaraan veel westerse landen zich aanpassen. Mijn tweede opmerking gaat over de reactie van niet-westerse landen, die heel goed begrijpen wat er op hen af komt en zich nu al beraden op hun reactie. Een derde opmerking geldt de vraag of de Nederlandse Defensie zich deze ontwikkelingen realiseert.

Wat zeggen de leiders?

Het publieke debat maakt het best duidelijk wat de politieke en militaire leiders zeggen. Er bestaat een overvloed aan memo's, *quadrennials*,¹

uss Sea Shadow. Experimenteel ontwerp ter reducering van radarreflectie
 (Bron: <http://www.nawcwpns.navy.mil>)

verkiezingsbeloften en regeringsverklaringen, begrotingen, toelichtingen, interviews, columns en geschreven doctrines. Moderne media en internet bieden politici ruimschoots gelegenheid zich te profileren met hun opinies, hun keuzes, beslissingen en beleid. Hieronder volgen in het kort de posities die de Amerikaanse en westerse marines innemen.

De Amerikaanse marine

De vs neemt een bijzondere positie in als het gaat om ontwikkelingen in maritieme operaties. Dat is logisch, omdat de Amerikanen de enige supermogendheid zijn en de grootste marine ter wereld hebben. Daarom is het belangrijk aandacht aan de Ameri-

kaanse marine te besteden. Sinds de val van de Berlijnse Muur in 1989 kwam met de regelmaat van ongeveer eens per twee jaar een nieuw Amerikaans 'doctrine-achtig' pamflet uit.² Nu, na ongeveer zeventien jaar, lijken de visies zich uit te kristalliseren in de doctrine van 'Sea Power 21' met *sea basing*, *sea staging* en *sea strike*.³

Dit komt kort gezegd op het volgende neer. Sea basing betreft het op zee brengen van een krachtige joint strijdmacht, geheel gereed voor gebruik. De parameters zouden dan moeten zijn: landstrijdkrachten of mariniers ter grootte van een brigade, aangevuld met tanks, gepantserde voertuigen en artillerie, logistiek uitgerust voor een

maand zelfstandig optreden. Sea staging is het voorbereidende werk voor de inzet: gereed maken voor een operationele ontscheping zonder steun van de wal (mogelijk zelfs met tegenwerking vanaf de wal).

De inzet of sea strike van deze brigade volgt op het murw maken van de tegenstander met kruisraketten en vliegtuigen volgens het patroon van *Ship-To-Objective Maneuver* (STOM). STOM is een amfibische operatie naar *landing zones* aan de kust of door middel van luchtmobiel optreden achter de kust. Bij STOM draait het om snelheid en maximaal operationeel effect met een zo laag mogelijke inspanning om het land te betreden. Dus geen bloederige toestanden op het strand, zoals aangrijpend in beeld gebracht in de films *Saving Private Ryan* of *The Longest Day* over Normandië in 1944; er is direct resultaat gewenst.

Een dergelijk operationeel concept is eenvoudig uit te leggen, maar heeft consequenties. Zo mag het materieel niet als bulk gestouwd worden in de ruimen van een paar vrachtschepen, maar moet het gevechtsgereed zijn om direct in een amfibisch scenario operationeel te debarkeren. Ook moet het materieel steeds bereikbaar blijven voor onderhoud. Daarnaast dienen de soldaten langdurig gemotiveerd, fit en inzetgereed te blijven. Het gaat voor de soldaten om sport, krachttraining en uithoudingsvermogen. Het is per definitie geen vakantiereisje met een koopvaardijchip, dus het *shuffleboard on the Lido deck* zoals op een cruiseschip is ongeschikt.⁴ Dit betekent dat voor sea basing van zo'n brigade vijftien tot

² Zie bijvoorbeeld: <http://www.navy.mil/navydata/infoIndex.asp>. De recente Amerikaanse ontwikkeling van het denken over maritieme strategie en doctrine start met het document *From the Sea* in 1992.

³ *Sea Power 21* dateert van juli 2002 en is een uitgave van de *Chief of Naval Operations*. Zie ook <http://www.usni.org/Proceedings/Articles02/PROcno10.htm>.

⁴ http://www.bravaquartet.com/gallery/albums/userpics/10004/normal_shannon_the_shuffleboard_queen.JPG.

twintig grotere schepen nodig zijn als de Hr.Ms. Rotterdam of Johan de Witt. Daarbij komen ook helikopter-carriers en schepen voor aanvullend helikopter- en amfibisch transport.

Zo'n grote vloot is kwetsbaar: het is prijsschieten voor een onderzeeboot die ongezien naderbij is gekomen. Bovendien kan de vloot, als de schepen dicht genoeg bij elkaar varen, een doel zijn voor een ballistische raket (eventueel met nucleaire lading). Dus is het nodig er omheen een scherm van oorlogschepen te formeren, uiteraard gereed voor actie en voorzien van de nodige faciliteiten voor commandovoering. Voor dit scherm is weer aanvullende logistiek nodig: er bestaat dus enig sneeuwbaaleffect.

Voor de maritieme fijnproevers: sea basing verenigt een aantal elementen voor het genereren van militair vermogen in zich, te weten slagkracht, mobiliteit, flexibiliteit, mensen en middelen voor het uitoefenen van *command and control*, transport, opslag, het verzamelen van inlichtingen, logistiek, en *force protection*. Maar het is een simplificatie om de combinatie van deze elementen te beschouwen als een eenvoudige optelling. Het gaat om de meerwaarde door synergie. Het is vanuit het gezichtspunt van strategie en professioneel maritiem expeditionair optreden absoluut fantastisch: een combinatie van hoge gereedheid, vergevorderde voorbereidingen, korte fysieke aanvoerlijnen en effectieve inzet. Hoewel deze grote taakgroep opvallend aanwezig zal zijn, zou de uiteindelijke inzet door goede timing en keuze van doelen wel degelijk een verrassingseffect kunnen oogsten.

Westerse marines

NAVO-landen en een aantal andere westerse landen,⁵ zoals bijvoorbeeld

⁵ De term 'westers' geldt hier als containerbegrip om de verzameling landen aan te geven die een openbaar bestuur, parlementaire democratie en vrije media hebben. Men sprak vroeger ook wel van 'eerste wereld' of van landen met een christelijke cultuur.

Australië, hebben expliciet de politiek-strategische keuze gemaakt deel uit te maken van de groep van landen die traditioneel met 'het Westen' wordt aangeduid. Landen zijn immers niet toevallig lid van NAVO of EU, daar hebben ze voor gekozen. Teksten die dat aantonen zijn te vinden in regeringsverklaringen, begrotingen en regeringsmemoranda. De grondvesten van die politieke keuze zijn nog steeds geldig en solide: collectieve verdediging, het bewaren van de vrede en het vreedzaam beslechten van geschillen, het handhaven en herstellen van de internationale rechtsorde. Daar hoort ook het openhouden van zeeverbindingen voor de economie bij. Deze zaken staan niet of nauwelijks ter discussie.

Ook voor Nederland is dat zo. Steeds weer wordt het belang van de transatlantische band benadrukt. Het doet

er overigens niet toe dat de relaties met de regering-Bush momenteel een stuk minder vriendschappelijk zijn geworden; het klimaat verandert immers niet met een regenbui. De politiek-strategische verbondenheid betekent anderzijds niet dat landen zo maar automatisch deelnemen aan elk militair optreden; elk land heeft zo zijn toetsingskader.

De politiek-strategische keuze voor een band met de VS, NAVO of EU heeft uiteraard effect op de opbouw van de krijgsmacht. In allianties is immers de kern van het genereren van militair vermogen het zoeken naar aansluiting op elkaar en aanvullen van het ontbrekende, uiteraard binnen het kader van nationale vereisten. Het is voor de westerse marines trouwens een hele toer om met hun relatief kleine budget mee te surfen op de voorkant van de golf van innovatie en vernieuwing. De

Amerikaanse marine bouwt al decenia verschillende typen experimentele schepen; vernieuwing en innovatie zijn daar constanten. Maar voor veel officieren is het duidelijk waar het bij materieelkeuze toch op neerkomt: participatie in het (NAVO-)bondgenootschap betekent dat aansluiting bij de *coalition of the willing* altijd zal gebeuren aan de zijde van de Amerikaanse marine en/of de Britse *Royal Navy*. Dit houdt in dat de westerse marines ook meegaan met materieel-modificaties en operationele concepten. Dat kan niet anders, want landen die niet 'ingeplogd' zitten in het netwerk van de operatie, varen mee voor spek en bonen, doof en blind. Deze redenering over compatibiliteit en aansluitingsvermogen is steeds weer zichtbaar in materieel en operatie. Reeds ten tijde van de Koude Oorlog gold dat een oorlogsschip dat niet op de datalink zat, als een te beschermen

koopvaarder meevoer; het vlootverband had er dan alleen maar last van.

De subconclusie is dat de Amerikaanse marine het professionele voorbeeld voor de marines van de westerse landen blijft, een rolmodel.

Marinebouw geeft inzicht in strategie

Put your money where your mouth is. Dit bekende Amerikaans gezegde, dat oproept woorden in daden om te zetten, zal ons motiveren te kijken naar het feitelijk handelen van de relevante naties. In de volgende paragrafen wordt eerst betoogd dat het kijken naar de marinebouw bruikbaar is bij het bepalen van maritieme aspiraties van een land. Daarna volgt een paragraaf om de bronnen te beschrijven.

Marineschepen zijn te duur om achteloos te bestellen. Oorlogschepen gaan als platform 25 tot 30 jaar mee. Dit maakt de invloed van het bouwprogramma des te belangrijker voor de richting op de toekomst. Daarbij is ook voorzien dat de geleide wapens ongeveer tien jaar meegaan; apparatuur in de frontlinie van sensor-wapen-en-commandosystemen haalt die leeftijd vaak niet eens. De software krijgt minstens elke twee jaar een update. Het totaal van het financieel volume dat hiermee gemoeid is, betekent in elk geval dat het bouwprogramma voor de marine een aanpak is van de regering.

Hiermee is het volgende gezegd: het zichtbare programma voor de marinebouw is een afspiegeling van wat de regering nu van belang acht voor de toekomst van het land. Doordat de regering de hoofdfactor is, gaat het om het domein van de nationale strategie. Admiraals bouwen geen schepen, zij varen er op en vechten er mee. Wat de

Voorbeeld van een carrier battle group: uss Nimitz met carrier strike group 11 in 2005

(Foto: US Navy News)

scheepsbouw betreft zijn het altijd al de *Heeren Zeventien* geweest die de beslissingen namen. Kortom, kijken naar marinebouw op scheepswerven is kijken in een dossier van de minister-raad, zo simpel ligt dat.

Amerikaanse marine blijft rolmodel

Problematisch is wel dat de onderliggende argumentatie niet altijd even duidelijk zichtbaar is. De beslissing om een schip, of een klasse van een paar schepen, aan te besteden is immers niet uitsluitend afhankelijk van de appreciatie van veiligheid, dreiging of de wil expeditionair op te treden. Economische aspecten zoals werkgelegenheid en industriepolitiek spelen zeker ook een rol. Overigens: verwar nieuwbouw voor vervanging van verouderde eenheden niet met een nieuwe of innovatieve trend. Vervangingsinvesteringen zijn immers niet automatisch te kwalificeren als een expliciete uiting van een verandering van een strategische of maritieme koers, maar eerder als een bevestiging van bestaand beleid.

Veelheid, soort en nut van bronnen

Er is veel informatie in het publieke domein.⁶ In de eerste plaats is er de vakliteratuur. De verlangde gegevens zijn te recent voor boeken. Dit noopt tot kijken naar tijdschriften en internet. De dagelijkse nieuwsbrief van *Defense Industry Daily* en de verschillende publicaties van *Jane's* spannen de kroon; ze zijn zeer volledig en up-to-date. In de tweede plaats zijn er de economiepagina's van de kranten, de vakliteratuur in de scheepsbouw, advertenties en publicaties van de werf. Regeringen en

⁶ De bronnen voor dit artikel zijn: de internet nieuwsbrief *Defense Industry Daily*, maandblad *Jane's Navy International*, naslagwerk *Jane's Fighting Ships 2005-2006*, internet, www.globalsecurity.org, de economiepagina van nieuwswebsites en kranten. Er is geen inlichtingenbron of Defensie-materiaal gebruikt.

werven hebben geen enkele behoefte iets geheim te houden: tewaterlatingen en kielleggingen komen met een persbericht trots in de media. Dat is logisch, want het succes voor volk, vaderland, werkgelegenheid en technologie heeft vele vaders die openlijk lof opeisen.

Geheim houden is trouwens onbegonnen werk. Alle scheepshellingen zijn op *Google Earth* te zien; een journalist kan dan toch gewoon vragen wat daar gebouwd wordt? Bovendien zijn er zoveel toeleveranciers en mensen bij betrokken dat alleen in een totalitair regime geheimhouding mogelijk is. Trouwens, geheimhouding is alleen nodig bij parameters die voor het gevecht relevant zijn.

Er is wel een probleem bij de nauwkeurigheid van de informatie. Auteurs schrijven berichten van elkaar over en daarmee ook de fouten. Zo is inderdaad het nieuwe *Joint Support Ship* (JSS) voor Nieuw-Zeeland in Nederland gebouwd. Niet in Vlissingen bij de Koninklijke Schelde Groep (onderdeel van Damen Shipyards Group), maar op de werf de Merwede. Maar hoe dan ook, hoofdzaak is dat Nieuw-Zeeland zo'n schip heeft laten bouwen. Een ander nadeel van de veelheid aan bronnen en napraterij is dat je voor de feitelijke gegevens, dus 'land X bouwt nu Y fregatten of Z onderzeeboten', zelden nog een eerste officiële zegsman herkent.

Op zoek naar trends moet je de ontwikkelingen goed bijhouden, want programma's van beoogde seriebouw willen nog wel eens wijzigen. Zo is de Amerikaanse marine in de jaren negentig de ontwikkeling gestart voor 32 *high-tech destroyers*, bedoeld voor

operaties in ondiep water. Deze klasse van schepen werd toen het DD-21 programma genoemd, later het DDX-programma en is eind 2006 hernoemd tot DDG-1000 of Zumwalt-klasse.

Door de hoge kosten gaat het in de begroting voor 2007 nog maar over twee eenheden, met op termijn een mogelijke uitbreiding naar acht. Het is dan ook een bijzonder programma van uiterst dure schepen van zeer hoge kwaliteit. In de Amerikaanse marine gaat nu ook de vraag van kwaliteit versus kwantiteit op: *'It's the ship that's threatening to shrink the fleet'*.⁷

Alle scheepshellingen
zijn op Google Earth te zien

Is het zoeken naar deze informatie en data uniek? Allerm minst; men kan aannemen dat inlichtingendiensten de feitelijke informatie ook verzamelen. Het is algemeen bekend dat tijdens de Koude Oorlog meer dan driekwart van de *intelligence* uit open bronnen afkomstig was; dat zal nu niet veel anders zijn. Echter, die analyses zijn niet beschikbaar.

Scheepsbouw vs en westerse marines

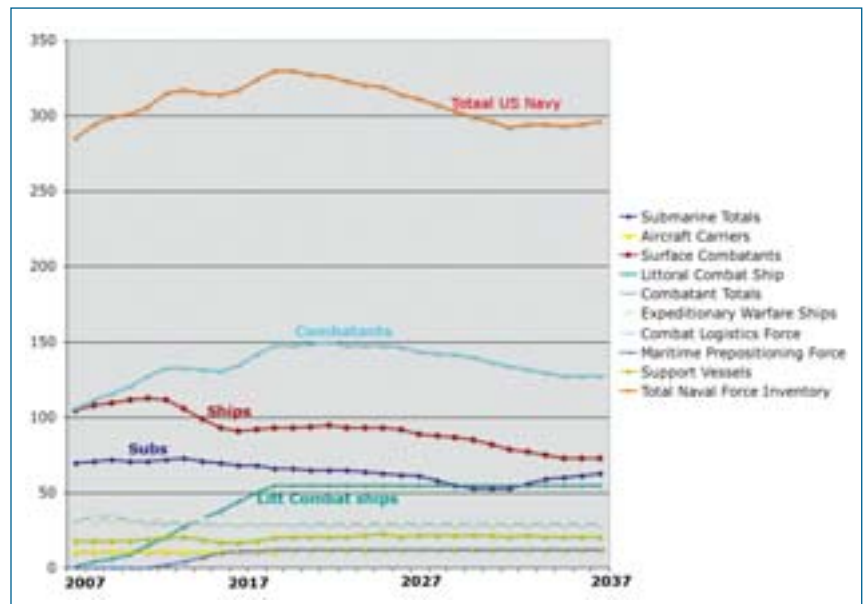
Voordat militairen een maritieme operatie uit zullen voeren, beschouwen zij uitvoerig de sterkte en de grootte van de vlootcompositie van de tegenstander. Maar in bovenstaande is betoogd dat voor een prognose van de toekomst het kijken naar scheepsbouw belangrijker is. Deze paragraaf is bedoeld om relevante gegevens te presenteren. Dat is immers nodig om conclusies te kunnen trekken. Eerst volgen de activiteiten van de Amerikaanse marine, dan die van de westerse marines.

De Amerikaanse marine

De Amerikaanse marine publiceerde in februari 2006 een *Quadrennial Defense Review*. Gebaseerd hierop volgde vanuit het Pentagon een prognose voor de scheepsbouw voor de komende dertig jaar (zie grafiek).⁸

In de eerste plaats blijft het aantal carriers stabiel, waarmee het concept van de *carrier battle group* dus voorlopig wel blijft bestaan.

In de tweede plaats zijn er duidelijke stijgende lijnen in *littoral combat*

Grafiek verwachte vlootsterkte van de Amerikaanse marine

(Bron: gegevens Amerikaanse ministerie van Defensie, februari 2006)

⁷ *US Naval Institute Proceedings*, september 2006, p. 25. De DDX wordt een schip ter grootte van 14.500 ton. Dat is het formaat van een flinke kruiser.

⁸ Op 8 februari 2006 is het plan voor een *313-ship US Navy Fleet Plan* naar het Congres gezonden. Het document *Resource Implications of the Navy's 313-Ship Plan* van het *Congressional Budget Office* dateert van 16 december 2005.

ships (LCS) en *repositioning ships*. Dit betekent dat het de Amerikaanse marine ernst is met het concept van sea basing, sea staging en sea strike. Het eerste LCS, de USS Freedom, is op 23 september 2006 te water gelaten. In augustus 2006 is het eerste *dry cargo ship* als repositioning ship van de nieuwe generatie aanbesteed.

In de derde plaats neemt het aantal onderzeeboten iets af, zij het niet dramatisch. Het is opvallend dat vier nucleair voortgestuwde onderzeeboten met ballistische raketten, (de USS Ohio, Michigan, Florida en Georgia) worden omgebouwd tot wapendrager van *guided missiles*, in dit geval kruisraketten. De 24 intercontinentale ballistische raketten van deze vier boten worden ingeruild tegen 154 kruisraketten per onderzeeboot. De eerste drie zijn al operationeel in hun nieuwe rol, de USS Georgia volgt in april 2007. De Amerikaanse marine bereikt hiermee dat de slagkracht op land vanuit zee veel groter wordt. De marine houdt overigens wel de nucleaire *second strike capability*⁹ op peil, want vijf andere nucleaire onderzeeboten krijgen de modernere Trident-II ballistische raketten.

In de vierde plaats is er een rimpel te zien in het aantal *surface combatants*. Hoewel het aantal zich stabiliseert, zullen kwaliteit, innovatieve techno-

logie en gevechtskracht toenemen. Naast het DXX-programma zijn er vernieuwingen en experimenten te over. Het gaat om experimenten met *stealth* zoals de Sea Shadow, verschillende scheepstypes voor gebruik in kustwateren, concepten van arsenaalschepen, een experimentele onbemande mijnenveger en een experimentele kruiser. Daarnaast wordt er gedacht over specifieke systemen zoals een *Advanced SEAL-delivery System*. De grafiek met het Amerikaanse bouwprogramma laat alleen cijfers zien. Maar graag vestigt de Amerikaanse marine de aandacht op de USS San Antonio, LPD-17: de voorloper van een nieuwe klasse van negen grote schepen voor amfibische oorlogvoering.¹⁰

Onderzeebootbestrijding krijgt bij de Amerikaanse marine grote aandacht. Na tientallen jaren succesvolle operaties met steeds weer verbeterde versies van de maritieme patrouillevliegtuigen P-3 Orion, is vanaf 2013 de introductie te verwachten van de P-8 Poseidon. Daarnaast is vanaf 2002 tot 2007 aan boord van alle onderzeeboten nieuwe *signal-processing* geïnstalleerd voor sterk verbeterde prestaties in onderzeebootbestrijding en operaties in kustwateren.¹¹

Markant is ook de drijvende radar die gemaakt is om intercontinentale raketten te ontdekken. Deze radar zou bedoeld zijn voor de ABM-radarketen ergens bij Alaska.

Bedenk wel, een groep van schepen, zeker een sea base, is wel degelijk een doelwit dat een ballistische raket met een nucleaire lading

De radar SBX-ABM vaart in open zee op eigen kracht

(Bron: <http://images.google.com>)

waard zou zijn. Als er dan zo'n aanval komt, dan is zo'n in de buurt geplaatste radar een geweldige bijdrage in de verdediging. Hoewel de Amerikaanse marine aangeeft dat deze SBX-ABM naar Alaska zou gaan, is een andere inzet niet uit te sluiten. De marine laat daarmee duidelijk zien dat niet alleen mentaal en in plannen de transitie naar de 21ste eeuw gemaakt is, maar dat ook de vloot wordt aangepast voor de nieuwe inzet: de sea strike, een krachtige expeditionaire operatie van grote omvang, ver van huis.

Nederland doet trouwens goed mee in de operationele verdediging van de

Artist's impression van de DDX of Zumwalt-klasse

(Bron: <http://www.raytheon.com>)

⁹ De *second strike capability* is bedoeld om een aantal intercontinentale ballistische raketten met nucleaire lading, gereed voor gebruik, ergens onder water achter de hand te houden voor het geval het vaderland aangevallen wordt met een allesverwoestende nucleaire aanval met een grote hoeveelheid aan raketten en kernkoppen, de *first strike*. Slechts grote kernmachten werden in de Koude Oorlog in staat geacht tot het uitvoeren van een *first strike*. De aanwezigheid van de onvindbare *second strike capability* van de tegenpartij zorgde echter voor een patstelling.

¹⁰ Een *Landing Platform Dock* (LPD) is een amfibisch schip van waaruit kleinere landingsvaartuigen kunnen vertrekken. Nederland heeft twee LPD's, Hr.Ms. Rotterdam en Johan de Witt.

¹¹ <http://www.globalsecurity.org/military/systems/ship/systems/an-bqq-10.htm>.

sea base in een dergelijk scenario. Op 7 december 2006 voerde Hr.Ms. Tromp, een luchtverdedigings- en commandofregat (LCF) van de Zeven Provinciën-klasse, bij Hawaï testen uit met de Amerikaanse marine. Tijdens deze test bleek de radar van de Tromp in staat het signaal op te pikken van een ballistische raket, die de Amerikanen op vierhonderd kilometer afstand afvuurden. De radar kon het projectiel tot buiten de dampkring op 120 kilometer hoogte volgen en zijn baan volledig berekenen. Deze test vond plaats in het kader van *theater ballistic missile defense*.¹²

Westerse marines

Het valt op dat overeenkomstige klassen van schepen in westerse landen qua uiterlijk nogal op elkaar lijken. Dat is ook niet zo verwonderlijk, omdat zij alle ontworpen zijn op grond van samenwerkingsprogramma's tussen de NAVO-landen in de jaren negentig (het NFR-90 programma, *NATO Frigate of the Nineties*). Het Nederlandse luchtverdedigings- en commandofregat was een van de eerste types van de nieuwe generatie oppervlakteschepen van die omvang. De Franse FREMM (*Frégate Européenne Multi-mission*, achttien gepland, zes in aanbouw), de Frans-Italiaanse Horizon-klasse, de Duitse F125, de Britse *Type-45* en de Spaanse F100 Bazan-klasse lijken daar varianten van te zijn. Er zijn veel uiterlijke overeenkomsten. Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk werkten tot eind 2006 vriendschappelijk samen aan een nieuw vliegkampschip, de *Royal Navy future aircraft carrier* (het Britse CVF-programma) en de *Porte Avions-2* (Frankrijk); dat nu tussen deze twee landen onenigheid groeit over dit project doet aan het streven die carriers te bouwen niets af.

Maar er is meer aan de hand. Dit uiterlijk, de zichtbare bewapening en de vormgeving volgen op de gewenste functionaliteiten van dergelijke scheepstypen. Ook al zijn de capaciteiten van linksystemen en *command and control*-faciliteiten¹³ onzichtbaar van buitenaf, uit de voort-

Drijvende kade voor gebruik bij debarkatie vanuit zee

(Bron: <http://www.msc.navy.mil>)

gang van techniek en de omschrijvingen van de technologie op de websites van de marines en de werven is af te leiden dat de westerse landen er enorm op gebrand zijn hun marines compatibel te houden met die van de andere landen in het bondgenootschap en vooral met de Amerikaanse marine. De westerse marines volgen dus het voorbeeld van de *us Navy*. Dit streven bestaat trouwens al decennia lang; dit is kennelijk een constante factor of een blijvend belang zoals boven omschreven.

Nederland doet goed mee in verdediging sea base

Wat onderzeeboten betreft zijn er ook in Europa interessante ontwikkelingen. De Duitse *Typ-212/214* brak in de zomer van 2006 een duur-afstandsrecord met luchtonafhankelijke voortstuwing. Deze boot is vooral geschikt voor kustwateren, niet al te ver van de thuisbasis. De verkoop loopt goed. De Franse *Scorpène* is ook innovatief en lijkt goed in de markt te staan. Bij de Britse en Franse marine bestaan tevens gevorderde plannen om de nucleaire onderzeeboten te vervangen.

Subconclusie

Westerse landen zorgen er voor dat hun vloten technologisch compatibel blijven met de Amerikaanse marine. Dit betekent dat westerse landen de ambitie hebben om gezamenlijk mee te blijven doen met expeditieaire operaties, aanhakend bij het Amerikaanse concept van sea basing.

Niet-westerse marines

Het eerste wat opvalt bij niet-westerse marines is het gebrek aan openheid. Inzicht in de strategie of de bedoelingen van een regering zijn lastig

¹² *Theater Ballistic Missile Defense* (TBMD) behelst de verdediging tegen een aanval met ballistische raketten, al dan niet met een nucleaire lading. Deze verdediging is ontworpen tegen een dreiging door kleine kernmachten, schurkenstaten of krijgsheren. Daarbij wordt er van uit gegaan dat de verdediging in staat moet zijn een gelimiteerd aantal raketten te onderscheppen en te elimineren. Dit ter onderscheid van een *first strike* waarmee in de Koude Oorlog rekening werd gehouden en waartegen geen verdediging mogelijk is. De in Nederland inmiddels behaalde voortgang in TBMD is het ontdekken, het volgen en het berekenen van de baan van een raket. De volgende stap is het uitschakelen van de raket. Dat wordt de rol van de SM-3 raket, waarmee de Amerikaanse marine inmiddels testen uitvoert en waarvan Nederland een beperkt aantal wil aanschaffen.

¹³ De *Network Enabled Capabilities* (NEC) blijven hier onbesproken. Maar de revolutionaire ontwikkeling die deze technologie meebrengt, maakt het mogelijk dat alle joint operationele eenheden in het strijdtonel met elkaar in verbinding staan, zodat wapeninzet aanzienlijk effectiever plaats kan vinden. Een belangrijke voorwaarde is wel dat alle eenheden de technologie inbouwen en in kunnen pluggen in de juiste netwerken.

af te leiden uit bronnen die in westerse landen normaal te vinden zijn. Over maritiem optreden wordt er trouwens bijna nooit iets gezegd. Hoe politieke en militaire leiders in deze landen strategisch of maritiem denken blijft verborgen. Er heerst op dit gebied stilte, al dan niet ingegeven door het besef dat de vrienden van vandaag de vijanden van morgen kunnen zijn. De niet-westerse landen zien zich voor enkele problemen gesteld. In de eerste plaats hebben deze landen doorgaans een veel lager defensiebudget en kunnen zij absoluut niet begin-

nen aan de opbouw van een complete marine van kwalitatief hetzelfde hoge westerse niveau.

In de tweede plaats bekijken zij de ontwikkeling van sea basing waarschijnlijk met argusogen. Immers, stel je het resultaat van sea basing eens voor: een vloot van pakweg veertig tot vijftig schepen die achter de horizon volledig inzetgereed aanwezig is. Als een kuststaat niet behoort tot de economisch belangrijke partners of enige coalitie met westerse landen, zou deze direct inzetbare potentiële militaire kracht als bedreigend ervaren kunnen worden.

Dit raakt meteen aan het volgende knelpunt. Amerika wisselt bij niet-westerse landen nogal eens van partner. Recent kwam regelmatig de foto van 20 december 1983 op televisie, waarop Donald Rumsfeld de hand van Saddam Hoessein schudt.¹⁴ Momenteel heeft president Bush Pakistan nog nodig in de strijd tegen Al Qaida, maar niemand weet hoe lang nog. Tevens moet Washington wel op goede voet blijven met India. Immers, India wordt vaak genoemd als een van de landen met een opkomende economie van wereldbetekenis. India is dus een rijzende grootmacht voorzien van nucleaire wapens, met bijna een miljard inwoners. De invloed van India op het wereldtoneel neemt toe. Voor China geldt trouwens hetzelfde. Geen enkel land – en de vs doet dat al lang niet meer – kan het zich permitteren zo'n groot land te negeren.

Zo af en toe hoor je ook nog de bittere verzuchting dat 'guerrilla-achtige' terroristen ooit eens als bevrijders en patriotten zijn opgeleid door de CIA. Het is duidelijk dat de politieke banden van vandaag tussen de vs en niet-westerse landen niet dezelfde hechtheid hebben van een langdurige strategische alliantie als de NAVO; de vrienden van vandaag kunnen de vijanden van morgen zijn. Intussen komt de vloot van de sea basing zachtjes dichterbij.

Getrouw hun gewoonten zoeken niet-westerse landen het antwoord in

onverwachte speerpunten, creativiteit en asymmetrisch optreden: 'vind een David voor de Goliath'. Hieronder volgt een nadere beschouwing van enkele niet-westerse landen.

Iran

Iran heeft in april 2006 de oefening 'Heilige Profeet' gehouden en demonstratief een aantal verrichtingen laten zien.¹⁵ Reeds op 7 maart van dat jaar toonde de Iraanse marine haar nieuwste onderzeeboot, de Nahang-1 (Walvis). Het betreft hier een mini-onderzeeboot van honderd ton en een lengte van twintig meter, met vier bemanningsleden. De Iraanse admiraal Sajjad Kouchaki scheidde op dat de onderzeeër speciaal is aangepast voor de Perzische Golf en ideaal voor de Straat van Hormuz en ondiep water. De Nahang-1 zou torpedo's of geleide wapens kunnen hebben. In totaal komen er zes Nahangs. Maar er zijn ook speculaties dat het kan gaan om een speciale variant om kikvorsmannen te transporteren naar hun doel.

Op 4 april 2006 liet de televisie een klein Iraans *wing-in-ground-effect* vliegtuig zien.¹⁶ De begeleidende tekst rept van een geleid wapen met grote trefkans. Tegelijkertijd werd ook een Fajr-3 *surface-to-surface* geleid wapen afgeschoten; de tv bracht een treffer in beeld. Iran liet ook de 'Hut'-torpedo zien. Volgens de video-beelden – die uiteraard een treffer toonden – zou het om een zeer snel varende torpedo gaan. Tijdens de 'Heilige Profeet' werden ook nog twee *air-to-surface missiles* getoond.

Deze oefening had een duidelijk demonstratief karakter, wat ongewoon is. Hoewel het nu militair gezien nog niet veel voorstelt, wil Iran het Westen kennelijk een boodschap meegeven: 'Laat het vooral duidelijk zijn: tegen de tijd dat die sea basing hier aankomt zijn wij er klaar voor'. De Iraanse David zal gereed zijn om Goliath op gepaste wijze te onthalen.

India

India verhoogde vorig jaar het defensiebudget met 10 procent. De

¹⁴ Rumsfeld was op dat moment speciaal gezant voor het Midden-Oosten onder de regering-Reagan.

¹⁵ Onder meer in: http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/HD21Ak03.html.

¹⁶ Een *wing-in-ground* vliegtuig blijft zeer laag over het water scheren, waarbij het zijn liftkracht om te blijven vliegen mede haalt uit het grondeffect. Er kan naar verhouding veel lading meegenomen worden. Het militair gebruik op zee is vooral nuttig doordat een *wing-in-ground* vliegtuig later of misschien zelfs helemaal niet door de radar wordt opgemerkt. In dit geval gaat het om een trimaran, het heeft een turboprop, één bemanningslid en een snelheid van honderd knopen.

vloot wordt in rap tempo gemoderiseerd. In februari 2006 zijn drie Krivak-III varianten besteld bij Rusland (Talwar-klasse). India wil twee LPD's bouwen en de onderzeebootsvloot bijna verdubbelen van zestien naar dertig boten. India heeft al belangstelling getoond voor de Franse Mistral-klasse LPD; maar over bouwen of kopen is nog niets bekend. Inmiddels is alvast wel een oude LPD, de USS Trenton, gekocht om onmiddellijke amfibische capaciteit te hebben. In april vorig jaar heeft India twee Akula-klasse¹⁷ onderzeeboten geleased van Rusland. Het ambitieuze boodschappenlijstje is: twee Vikrant-klasse¹⁸ carriers, drie Kolkata-jagers, zeven stealth-fregatten en twee LPD's. India heeft gezegd raketten te willen gaan produceren en exporteren (het gaat om de *Trishul*, de *Akash*, de *Nag* en de *BrahMos*).

'David' is gerekruteerd,
hij oefent en bewapent zich

Verder is India begonnen met de bouw van vijf nucleair voortgestuwde onderzeeboten; het budget is vrijgemaakt en deze boten moeten binnen elf jaar varen. Deze onderzeeboten zijn een kwalitatieve sprong vooruit. Tevens is de kiel gelegd van de eerste van de zes conventionele Scorpène-klasse onderzeeboten; de laatste drie zullen worden voorzien van luchtafhankelijke voortstuwing. Daarnaast bestaan er plannen voor mijnenvegers, maar die zijn nog wat vaag. India heeft ook interesse getoond in de nieuwe Amerikaanse patrouillevliegtuigen van het type P-8 Poseidon. India toont vastberaden de wil om een regionale maritieme grootmacht te worden.

Pakistan

Pakistan heeft bij de Franse werf Armaris zes onderzeeboten besteld. Dit is het begin van de uitbreiding van de huidige vloot van vier onderzeeboten naar zeventien. Pakistan is ook gestart met een nationaal programma om nucleair voortgestuwde onderzeeboten

te bouwen. De vakpers twijfelt er overigens aan of Pakistan er in zal slagen een reactor te miniaturiseren, zodat die in een onderzeeboot past. Er is immers nog geen enkel land bereid gevonden Pakistan daarbij te helpen. Als dit programma succesvol verloopt, kan de eerste boot over ongeveer twintig jaar operationeel zijn. Ook wil Pakistan het aantal jagers en fregatten verdubbelen. Op korte termijn worden twee Spruance-klasse jagers aan de vloot toegevoegd. Pakistan had ook belangstelling getoond voor twee Karel Doorman-klasse fregatten, maar Nederland had deze laatste twee al verkocht aan Portugal. Ook Pakistan is dus serieus begonnen met een maritieme opbouw.

China

Al meer dan achttien jaar is de jaarlijkse stijging van de defensiebegroting boven de 10 procent. In 2006 is de jaarlijkse stijging zelfs 14,7 procent. Dit is het enige dat redelijk zeker is. De berichtgeving over scheepsbouw was tot voor kort onnauwkeurig. Maar president Hu Jintao heeft vorig jaar op een bijeenkomst van de communistische partij verschillende projecten en plannen aangekondigd. Op 21 december 2006 is het eerste van een serie van vijf LPD's te water gelaten. China zal in maart 2008 met een nieuw type fregat (type 054) proefvaarten gaan houden, om vervolgens van deze klasse dertig eenheden te bouwen. In 2020 moeten er vijf nieuwe nucleair voortgestuwde onderzeeboten operationeel zijn. Daarnaast wil China twintig conventionele onderzeeboten bouwen; deze Yuan-klasse lijkt sterk op de Russische Amur-klasse. Tot voor kort was de Chinese marine relatief erg klein, zodat deze explosieve uitbrei-

dingen gezien moet worden als een markante bijzonderheid.

Indonesië

Indonesië bouwt vijf LPD's met hulp van Zuid-Korea; twee daarvan zijn al klaar. Echter, Indonesië bouwt daarbij niet de nodige andere schepen om een expeditionaire operatie te gaan uitvoeren. Het zou dus kunnen dat deze schepen bedoeld zijn om de eigen troepen en hun middelen snel over de archipel te kunnen verplaatsen. Op 31 januari 2006 was er een klein bericht dat Indonesië twaalf onderzeeboten wilde kopen. Inmiddels heeft Indonesië met een aantal landen gesproken, waaronder Zuid-Korea en China. De Indonesische CDS heeft in november 2006 echter bekendgemaakt dat Indonesië bij Rusland twee Kilo-klasse onderzeeboten koopt plus vier Amur-klasse onderzeeboten.¹⁹ Het voornemen bestaat er tussen 2015 en 2024 nog zes bij te kopen. In Nederland zijn op 16 september 2006 twee korvetten voor Indonesië te water gelaten; ze liggen momenteel in afbouw in Vlissingen.

Enkele andere landen in Azië

Taiwan heeft net de laatste twee Kidd-destroyers inclusief Harpoons van de VS ontvangen. Taiwan beschikt daarmee over acht onderzeeboten met de Mk48 torpedo.

Thailand heeft een ambitieus programma van twee fregatten, twee LPD's, vier grote LPH's, vier OPV's en twee onderzeeboten. Er lopen ook programma's van UAV's, helikopters en vliegtuigen en surface-to-air missiles. Qatar, Oman, Irak, Bahrein zijn bezig met verwaarloosbare kleinigheden zoals korvetten, patrouillevaartuigen en OPV's.²⁰ Over Noord-Korea

17 De Akula-klasse is de exportvariant van de Lada-klasse Russische onderzeeboten. Deze Lada-klasse is de opvolger van de conventioneel voortgestuwde Kilo-klasse. Zie ook <http://warfare.ru/?catid=307&linkid=1757>.

18 Het gaat hier om de aanschaf van twee Gorshkov-klasse carriers die Rusland afstoot (mogelijk later zelfs nog een derde carrier). De levering aan India is tot grote verlegenheid van de regering in New Delhi uitgesteld als gevolg van de vertraagde levering van staal uit India voor deze schepen.

19 De Indonesische president Yudhoyono tekende begin december een *Memory of Understanding* (MOU) met Rusland voor de levering van onderzeeboten ter waarde van een miljard dollar.

20 Onder een *Offshore Patrol Vessel* (OPV) verstaat men een klein fregat dat speciaal voor operaties in kustwateren is ontworpen. De OPV kan technisch ook gezien worden als een kleine uitvoering van een *Littoral Combat Ship*, zij het dat een OPV meer bedoeld is voor operaties nabij de eigen kust dan voor inzet in expeditionaire operaties.

is niets te melden. Dit hoeft niet te verbazen. De politieke verwickelingen over het stopzetten van het nucleaire programma zijn te recent om een vertaling te zien naar de scheepsbouw.

In oktober 2006 werd bekend dat Zuid-Korea na de eerste serie van drie *Typ-214* onderzeeboten er nog zes bij zal bouwen in Duitse licentie. De hele serie van negen boten moet in 2017 operationeel zijn, ter aanvulling van de huidige negen *Typ-209* boten. Een markante verdubbeling van de onderzeebootvloot.

De vraag dringt zich op of er een trend is waar te nemen bij de niet-westerse landen. De aanstaande aanvullingen voor de maritieme slagorde van de genoemde landen stellen nu nog allemaal niet zo angstaanjagend veel voor, maar dat de productie volop draait is zonder meer duidelijk.

Volledigheid is overigens niet te krijgen. De media en het publieke domein van internet zien immers niet alles. Zo zijn zeemijnen onopvallend gewoon ergens in een fabriek te produceren. Maar het is wel opvallend hoe opeens een aantal landen aan de Indische en de Stille Oceaan hun onderzeebootvloot vergroten. Het is gewoon te simpel om te wijzen op de tegenstellingen tussen India en Pakistan die militair tot een wapenwedloop kunnen leiden. Zou er een andere verklaring mogelijk zijn?

Stel, je woont in een land aan de kust waar die sea base over een paar jaar kan opdoemen. Dan is het zaak nu al na te denken over de defensie. In welke denkrichting is een oplossing mogelijk? Militairen in het Verre Oosten denken in eerste aanleg mogelijk aan de Chinese wijsgeer en strateeg Sun Tzu. Ik laat dat hier onbesproken.

²¹ Een *Joint Support Ship* is een bevoorradingschip dat in operationele omstandigheden in staat is alle soorten van bevoorrading te leveren aan gezamenlijke strijdkrachten. Het gaat om voeding, munitie, brandstof, reservedelen, transportcapaciteit, medische verzorging et cetera, zodanig dat deze steun verleend kan worden tijdens een operatie.

Een andere denkrichting is het kijken naar de strategie van de mogelijke tegenstander, de vs. De marinestrategie Alfred Mahan en ook Karl Rove (tot voor kort politiek strateeg van Bush), betoogden de vijand rechtstreeks en beslissend te treffen in de kern van zijn sterkte. Dus laat een zoektocht naar mogelijke achillespezen achterwege en raak de tegenstander hard in het hart, op zijn sterkste punt, dan valt de rest vanzelf uiteen. Volgens deze denkschool is de oplossing: val de carrier en de LPD's aan. Het aanvallen van het hart van een sea base lijkt alleen mogelijk met een onderzeeboot,

uss San Antonio, de eerste van een nieuwe generatie LPD's van de Amerikaanse marine (Foto: US Navy News)

ballistische raketten of een overmacht aan vliegtuigen.

Als deze gedachte opgang doet is het een mogelijke verklaring voor de aandacht voor rakettechnologie en het drastisch bijbouwen van al die onderzeeboten in de regio.

Subconclusie

Een aantal niet-westerse landen is druk bezig de marine in rap tempo te moderniseren en van slagkracht te voorzien. Daarbij is het duidelijk dat de focus ligt op bewapening die een reactie is op sea basing. Met name de aandacht voor vliegtuigen en onderzeeboten is opvallend.

Het belang voor Nederland

Hoe het ook zij, een ding is absoluut zeker: ook de Nederlandse eenheden komen op termijn, zowel in vredesmissies als in het concept van sea basing, die *self-appointed* 'Davids' tegen. Onze LPD's varen daar dan ook met KL-eenheden, KLU-helikopters en mariniers. Zijn wij dan klaar voor wat daar nu voor ons wordt bedacht en te zijner tijd op ons ligt te wachten?

Wat betreft de kwaliteit van de gevechtskracht van de schepen dwingt Nederland internationaal, zelfs bij de

Amerikaanse marine, respect af met het optreden van Hr.Ms. Tromp in TBMD. Als bijdrage aan de sea base heeft Nederland, net als een aantal andere westerse landen, gekozen voor een combinatie van het LPD en het Joint Support Ship.²¹ Het LPD is concreet geworden in de Hr.Ms. Rotterdam en Johan de Witt. Het JSS is in de laatste fasen van aanbesteding als de vervanger van de Zuiderkruis.

Toch is er ook een punt van zorg: onderzeebootbestrijding. Na de Koude Oorlog zijn de maritieme patrouille-vliegtuigen, de dertien P-3 Orions, afgestoten, terwijl de Walrus-klasse

Tewaterlating van de uss Freedom, het eerste Littoral Combat Ship (lcs), 2006

(Bron: <http://images.google.com>)

over de helft van de levensduur is en nieuwe onderzeeboten niet meer in het meerjarenplan staan.

Gelet op de onderzeebootbouw bij de niet-westerse marines is er een vraagteken te plaatsen of Nederland terecht de aandacht voor onderwateroorlogvoering heeft laten verslappen.

Conclusie

Voor het maken van een prognose voor toekomstig maritiem optreden is de scheepsbouw relevant. Kijken naar marinebouw is kijken naar een dossier van de regering. Samenvattend ontstaat het volgende beeld met drie conclusies.

Ten eerste: de Amerikaanse marine en de westerse marines ontwikkelen zich

alle in dezelfde richting. Het concept van sea basing geeft deze richting aan. Het kijken naar de schepen en de concepten laat ook duidelijk zien dat die marines in dezelfde fase van modernisering zitten. De uitkomst is dat ze er allemaal op mikken dat de focus van het maritiem optreden op relatief grote afstand ligt. Er komt veel slagkracht, transportcapaciteit, met groot voortzettingsvermogen voor operaties ver van huis en er komt onmiddellijk beschikbare logistiek.

Ten tweede: wat betreft de niet-westerse marines is in elk geval het signaal van Iran niet mis te verstaan: David is gerekruteerd, hij oefent en bewapent zich. Over een paar jaar is Iran gereed voor Goliath. Het hoeft niemand te verbazen als die gedachte ook in Pakistan, India en China in het

kabinet zou leven, hoewel deze landen nu aan deze kant van de vriendschapslijn met de vs staan.

Ten derde: hoewel de Nederlandse vloot aanzienlijk kleiner is geworden sinds de Koude Oorlog, is de aansluiting van onze oppervlakteschepen met de andere westerse landen zeer goed in orde.

Onderzeebootbestrijding heeft echter de aandacht niet meer en nieuwbouw van onderzeeboten ontbreekt. Of dat terecht is blijft de vraag. Defensie zou er goed aan doen bij de opbouw van de vloot en de force protection rekening te houden met getoonde en voorspelbare creatieve en asymmetrische antwoorden op sea basing die nu gezocht worden door de niet-westerse marines.